

SEMSEY VIKTÓRIA

A protestantizmus Kolumbiában¹

A Latin-Amerikával foglalkozó kutatók, egyház- és vallástörténészek többsége döntő vonásként határozza meg a térség protestáns egyházaival kapcsolatban a sokféleséget. A kolumbiai protestantizmus rövid bemutatásához olyan szakértőket is választottunk azonban, akik a protestantizmus mellett a latin-amerikai katolikus vallás történetének ugyancsak jó ismerői, és megvilágítják a sokféleség és a sajátosságok összefüggéseit. A kolumbiai protestantizmus és a latin-amerikai katolikus vallás történetének elismert szakértői közül gyakran hivatkozott szerzők: Jean Meyer, Enrique Dussel, Jean Pierre Bastian, Ana María Bidegain, Samuel Escobar, Paul E. Pretiz, Pablo Moreno Palacios, William Mauricio Beltrán Cely, valamint José Miguez Bonino.² Pablo Moreno Palacios „Protestantismo histórico en Colombia” (Történelmi protestantizmus Kolumbiában) című tanulmányában Jean Pierre Bastianra hivatkozik, amikor Latin-Amerika esetében a *protestantizmusok* – és nem protestantizmus! – történetéről beszél. Ezek a *protestantizmusok* a 19. században jelentek meg, és szoros kapcsolatban álltak a társadalom középosztályaival³ – fogalmaz a szerző. A 19–20. századi latin-amerikai protestantizmus tehát nem az európai kontinensen a 16. században elinduló reformációhoz kapcsolódik, olyan értelemben, hogy nem mutat azzal időbeli folytonosságot, hanem a 19. században érkezik a kontinensre, és illeszkedik annak sajátos múltjából táplálkozó politikai-társadalmi-gazdasági és kulturális közegébe. A 20. század utolsó évtizedeiben felgyorsult terjedése pedig szorosan összefügg a társadalom alapvető átalakulásával – írja Jean Meyer *Historia de los cristianos en América Latina, siglos XIX y XX* című könyvében.⁴

¹ A tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetem által 2018-ban támogatott kutatói ösztöndíjjal Kolumbiában tett szakmai látogatás egyik eredménye. A kutatói program címe: A katolikus és a protestáns egyház részvétele és közösségépítő szerepe az állami ökológiai programokban Kolumbiában.

² A keresztény vallás latin-amerikai történetével, azon belül a protestantizmussal is foglalkozó szerzők: Justo L. GONZÁLEZ (ed.): *Christianity in Latin America: A History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008; Klaus KOSCHORKE – Frieder LUDWIG – Mariano DELGADO (eds.): *A History of Christianity in Asia, Africa and Latin America 1450–1990: A Documentary Sourcebook*, Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2007; Mario AGUILAR: *The History and Politics of Latin American Theology*, Vol. 1, London, SCM Press, 2007; David STOLL: *Is Latin America Turning Protestant? The Politics of Evangelical Growth*, Berkeley, University of California Press, 1990; Álvarez CARMELO: *El protestantismo latinoamericano: Entre la crisis y el desafío*, México, CUPSA, 1981; Ana María BIDEGAIN (szerk.): *Historia del Cristianismo en Colombia: Corrientes y diversidad*, Bogotá, Taurus, 2004.

³ Pablo MORENO PALACIOS: „Protestantismo histórico en Colombia”. In BIDEGAIN: i. m. 421.

⁴ JEAN MEYER: *Historia de los cristianos en América Latina, siglos XIX y XX*, México, Vuelta, 1989, 275.

William Mauricio Beltrán Cely⁵ a vallásos pluralizmus tényét emeli ki elsősorban a kolumbiai protestantizmus általános jellemzésekor. Megjegyzi továbbá, hogy a történeti egyházak, amelyek a reformációhoz kötődnek, a protestantizmus sokféleségén belül kisebbséget képviselnek Kolumbiában.

A protestantizmus Latin-Amerikában a 19. század elején, a függetlenség kivívása után jelent meg, és a század során egyre nagyobb számú követőre talált. Új áramlati érkezték az észak-amerikai missziósok: baptisták, presbiterianusok, metodisták, epizkopálisok, lutheránusok, Krisztus tanítványai, kvékerek munkájával. A 20. században Jean Pierre Bastian az észak-amerikai missziósok, az ún. *hit-missziók* konzervatív áramlatának tevékenységéhez köti 1929 utáni térhódítását. A 20. század második felében számszerűségüket tekintve dominálnak közöttük a pünkösdiek, amelyek nemzeti eredetűek és önfenntartóak lettek, nem szorulnak külföldi anyagi támogatásra. Amint William Mauricio Beltrán Cely megjegyzi, a protestáns hit alapelemeit kötik össze a katolikus vallás folklorisztikus elemeivel és az őslakosság hagyományaival.⁶

Samuel Escobar⁷ más szempontból közelíti meg a latin-amerikai protestantizmus történetét, és az *evangélikus* terminust használja vele kapcsolatban.

José Miguez Bonino argentin metodista teológus és lelkész, a latin-amerikai felszabadítási teológia egyik alapítója nézeteit az ökumenikusság és az evangélikus szemlélet jellemzi. Egyik legismertebb munkája az 1995-ben Buenos Airesben megjelent *Rostros del protestantismo latinoamericano*⁸ (A latin-amerikai protestantizmus arcai).

Pablo Moreno Palacios a protestantizmus terjedésének Latin-Amerikában – így Kolumbiában is – négy szakaszát különbözteti meg a 19–20. században:

1. a liberális időszak (19. század), amelyet a Biblia-társaságok, a bevándorlók egyházai, valamint az első missziós csoportok tevékenysége jellemezett. A kor szelleme hatott erre az időszakra, lehetővé téve a nagyobb nyitottságot az új vallások térhódításához. A külföldi misszionáriusok hittérítőként és egyben tanárként is működtek Kolumbiában.

2. A második áramlat a protestantizmus evangélikus áramlata, amely az 1920-as és 1930-as években indult el az Egyesült Államokban, és az egyéni elköteleződésen, valamint az individuális etikán alapult.

⁵ William Mauricio BELTRÁN CELY kapcsolódó szakmunkái közül lásd pl.: *Del monopolio católico a la explosión pentecostal: Pluralización religiosa y cambio social en Colombia*, Bogotá, Universidad Nacional de Colombia, 2013; „Descripción cuantitativa de la pluralización religiosa en Colombia”. *Universitas Humanística*, No. 73, 2012, 201–238. revistas.javeriana.edu.co/index.php/univhumanistica/article/view/3636/4883

⁶ BELTRÁN CELY (2013): 75.

⁷ Samuel ESCOBAR: „Protestantismo latinoamericano en el contexto de una iglesia global”. *Revista Electrónica Espacio de Diálogo*, No. 2, 2005, cenpromex.org.mx/revista_ftl/ftl/textos/samuel_escobar.htm

⁸ JOSÉ MIGUEZ BONINO: *Rostros del protestantismo latinoamericano*, Grand Rapids, Eerdmans Pub. Co., 1995.

3. A latin-amerikai pünkösd-i áramlat a 20. század közepétől terjed, és teológiai szempontból egyelőre a legkevésbé tanulmányozott. Jelentős feldolgozások születtek Bernardo Campos és Juan Sepúlveda teológus-szociológusoktól.⁹

4. A protestantizmus utolsó vonulata, amely „etnikai alapú” és rendkívül komplex jelenség. Bevándorlók, őslakosság és afro-leszármazottak tartoznak ide. Jellegéből fakadóan antropológiai kérdésekkel is foglalkozik.

A 19. század első fele a kolumbiai protestantizmus történetében

Az 1819-ben függetlenné vált Kolumbiai Köztársaságban¹⁰ a protestánsok jelenlétét elsősorban a külföldiek mozdították elő Biblia-társaságaikkal, akik terjesztették a hitet, és vallásos eszméiket tekintve nyitottabbak voltak a helyieknél. A misszionáriusok többsége brit volt. A vallásszabadság hiánya azonban nehezítette munkájukat. Inkább társadalmi-politikai, mintsem vallásos szerepet játszottak ekkor a Biblia-társaságok. A történelmi protestáns egyházak megjelenése Kolumbiában kronologikusan sorrendben a következő volt: Baptista Egyház (Iglesia Bautista) – 1845; Kolumbiai Presbiteriánus Egyház (Iglesia Presbiteriana de Colombia) – 1856; Cumberlandi Presbiteriánus Egyház (Iglesia Presbiteriana Cumberland) – 1927; Lutheránus Evangélikus Egyház (Iglesia Luterana Evangélica) – 1936; Pünkösd-i Egyház (Iglesia Pentecostal) – 1937; Déli Baptista Misszió (Misión Bautista del Sur) – 1941; Wesleyánus Metodista Egyház (Iglesia Metodista Wesleyana) – 1942; Mennonita Evangélikus Egyház (Iglesia Evangélica Menonita) – 1945; Mennonita Testvérek Egyház (Iglesia Hermanos Menonitas) – 1945; Episzkopális Egyház (Iglesia Episcopal) – 1960; Metodista Egyház (Iglesia Metodista) – 1990.

A protestánsok jelenléte, tevékenysége Kolumbiában tehát 1825 után, a függetlenségi háború lezárulásával alapított Biblia-társaságok formájában kezdődött. Az ország ezekben az évtizedekben – 1819-től 1830-ig – a Nagy-Kolumbia elnevezést viselte. Ekkor még magába foglalta a mai Kolumbiát, Ecuadorot, Panamát és Venezuelát is. 1830 után ez a politikai egység megszűnik, és csak Panama marad meg Kolumbia részeként, amely 1903-ban válik függetlenné.

A függetlenséget pártoló kolumbiai elit szívesen látta az amerikai vagy angol Biblia-társaságok működését a 19. század elején. A fővárosban, Bogotában megalakuló Biblia-társaság részt vett a fiatal köztársaság stabilizálásában, az oktatásban, az új politikai értékek terjesztésében. Az első kolumbiai Biblia-társaságot Diego Thomson alapította 1825. március 25-én. Tevékenységét támogatta a kormány és a

katolikus egyház hierarchiájának egy része is. 1834-ig létezett, majd a politikai bizonytalanság és a gazdasági támogatás hullámozása miatt megszűnt. Tevékenysége – fogalmaz Moreno Palacios – egyfajta *kulturális mutációt*, mondhatni a demokrácia előtanulmányát képviselte Latin-Amerikában. Fontosnak tartották például a szólás-szabadságot. Az oktatásban a Lancaster-módszert használták.

Francisco de Paula Santander elnöksége (1832–1837) alatt szabadkőműves társaság alakult a kolumbiai elnök támogatásával. A társaságból többen részt vettek a kormányban, sőt tagjai voltak a kolumbiai Biblia-társaságnak. A kolumbiai Biblia-társaság Thomson kezdeményezésére, Santander elnök segítségével jött létre, de az a kreol elit is részt vett benne, akik korábban a szabadkőműves társaságokhoz, hazafias társaságokhoz, irodalmi társaságokhoz tartoztak, és akik hittek az olyan új eszmékben, mint az egyén autonómiája, a nép nevelésének fontossága, valamint hittek a felvilágosításban mint a haladás eszközében.

A következő Biblia-társaság, a Sociedad Bíblica Británica (Brit Biblia-társaság) 1837-ben érkezett Kolumbiába. G. B. Watts vezette, aki az ország észak-keleti, karibi térségének parti szakaszára, Cartagena városába is eljutott mint kereskedő. 1856-ban újabb fontos képviselőjük érkezett Nagy-Britanniából, A. J. Duffield. 1857-ben Duffield már körülbelül ötezer példányban adta ki az Újtestamentumot Bogotában, Latin-Amerikában először. Ezek a társaságok nem csak a Szentírás népszerűsítésével foglalkoztak, hanem nagy érdeklődést mutattak a társadalmi kérdések iránt is. Gyűléseiken olyan gondolatok is elhangzottak, mint hogy az új társadalomnak egyenlőnek és participatívnek kell lennie. Népszerűsége főként az elit és a középrétegek körében tettek szert.

Az Amerikai Biblia-társaság 1833-tól kezdte meg tevékenységét Kolumbia nyugati részén, és eljutott egészen Venezueláig. A Bibliát és a protestáns eszméket azonban Latin-Amerikában és Kolumbiában ekkoriban a svájciak is terjesztették. 1856-ban megérkeztek a presbiteriánusok, és velük a protestantizmus stabilabbá vált. Kiemelkedő Andrés Murray Milne tevékenysége, aki egész Latin-Amerikában terjesztette a Bibliát, több helyen az őslakosság nyelvén is.

A 19. század második fele

A külföldről érkezett presbiteriánusok misszionáriusai támogatták a Biblia-társaságokat, így a protestantizmus terjedése lendületet kapott. Ösztönözte továbbá az is, hogy az 1853-as alkotmány – egy időre – kimondta a vallásszabadságot. 1858-ban Bogotában a Henry Pratt vezette misszió presbiteriánus iskolát szervezett, elsősorban a kézművesek gyermekeinek. 1901-ben Limában jött létre egy új Biblia-társaság, amely koordinálta a kolumbiai, ecuadori és perui társaság munkáját egészen 1945-ig.

1856–1886 között a protestantizmust terjesztő külföldi missziók egyre nagyobb számban jelentek meg Kolumbiában. A legismertebb misszionáriusok Henry Pratt,

⁹ Bernardo CAMPOS: *Fuego que une: Pentecostalismo y Unidad de la Iglesia*, Peru, Bernardo Campos, 2020; Bernardo CAMPOS: *La reforma radical y las raíces del pentecostalismo: De la reforma protestante a la pentecostalidad de la Iglesia*, Salem, Kerigma, 2017; Juan SEPÚLVEDA GONZÁLEZ: *De peregrinos a ciudadanos: Breve historia del cristianismo evangélico en Chile*, Santiago, K. Adenauer – CTE, 1999.

¹⁰ A függetlenség kikiáltása 1810-ben történt, de ezt követően 1819-ig zajlottak a függetlenségi harcok.

Samuel Sharpe, William MacLaren voltak.¹¹ A 19. század második felében pedig egy politikailag liberálisnak mondható kisebbség vallása lett a protestáns, főként azoké, akik új vallásos alternatívát kerestek a katolikus mellett. 1875-ben kiadták az első evangélikus lapot, *La Prensa Evangélica* címmel.

A protestáns irányzatok közül először a baptisták érkeztek a karibi szigetekre, így a San Andrés- és Providencia-szigetekre, amelyek Kolumbia részei voltak. A második áramlat a presbiteriánusoké volt, akik először Bogotában és Santanderben működtek a liberális politikai erőkhöz csatlakozva, majd létrehozták egyházaikat Barranquilla, Medellín, Popayan és Bucaramanga városokban. Az első protestáns egyházak tehát a karibi térségben tűntek fel ott, ahol a nemzetközi kereskedelem és az etnikumok keveredése volt a jellemző. A 19. század közepétől a kolumbiai politikai életben kialakul a konzervatív és liberális pártok váltógazdálkodása. A liberális pártok programja többek között magába foglalta a vallásszabadságot és az oktatás szabadságát, az egyházi előjogok felszámolását, az általános és titkos választójogot, a közigazgatás decentralizációját, a tized és a cenzusok felszámolását, a jezsuiták kiűzését, az egyház és állam szétválasztását. A reformok közül tehát sok érintette a katolikus egyházat és annak társadalmi befolyását, így a protestantizmus terjedésének lehetőségeit is.

Az 1863-as liberális alkotmány föderális államként határozta meg Kolumbiát. A konzervatív-liberális kormányok váltakozása, a centralizmus-föderalizmus ellentét mellett még egy fontos és tartós tényező tűnt fel a 19. században: a polgárháborúk. Kolumbiát nem a diktatúra jellemezte ekkoriban, hanem a politikai instabilitás, amelynek kilenc polgárháború volt az okozója és egyben eredménye. Több tucat regionális zavargás és két nemzetközi konfliktusban való részvétel tetézte mindezt. A bizonytalanság a missziós csoportok tevékenységét is érintette, és nehezítette a protestánsok jelenlétét.

A presbiteriánusok voltak az első protestánsok, akik eljutottak az ország belsejébe, és majdnem ötven évig övék volt az egyetlen szervezett protestáns egyház Kolumbiában. Vagyis, ha protestánsokról beszélünk a 19. század második felében, akkor főként a presbiteriánusokat értjük alatta. A Biblia-társaság egészen a 20. század közepéig aktívan működött, és sokszor kapott támogatást a presbiteriánusoktól.

A kolumbiai belpolitikai helyzetet a 19. század második felében társadalmi konfliktusok jellemezték, amelyek akadályozták az ország fejlődését. A liberális és konzervatív politikai elit 1850-től 1885-ig felváltva irányította az országot, az 1885-től 1930-ig terjedő időszakot pedig konzervatív hegemonia uralta. A vallásos kérdés gyakran megosztotta a politikai erőket a 19. században. Az oktatásban az egyházi dominancia, a kormányzásban, a politikában az egyház felhasználása, részvétele, az egyház és állam szétválasztásának kérdése, a patronátusról való lemondás tartós vitákat eredményeztek.

¹¹ José MIGUEZ BONINO: „The Protestant Churches in Latin America since 1930”. In Leslie Bethell (ed.): *The Cambridge History of Latin America*, Vol. 6, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, 583–604, 585.

A katolikus egyház Kolumbiában a gyarmatosítástól kezdve napjainkig domináns maradt, és különösen 1870 után következetesen Rómához igazodott. Egyes szakértők új *intranzigens* katolikus egyházzól beszélnek ekkoriban nem csak Kolumbiában, hanem Európában is.¹² Sokak szerint a katolikus egyház a haladás ellensége volt a 19. század közepétől körülbelül a 20. század első évtizedéig. Mások szerint ellensége a liberalizmusnak, a szocializmusnak és a protestantizmusnak, amelyek – az érvelés szerint – a nemzeti egységet fenyegették.¹³

A protestantizmust katolikus és politikai berkekben a liberalizmus szövetségesként kezelték, ezért a misszionáriusokat, a vallást és az iskolákat verbális, sőt néha fizikai támadások is érték. Érthető módon a protestantizmust katolicizmus-ellenesség jellemezte és hozta közelebb a radikális liberalizmushoz. A 19. század második felében a protestáns egyház híveinek száma azonban növekedett, és jelentős különbség mutatkozott a 19. századi misszionárius protestáns igehirdetés és a 20. század eleji, felgyorsult hittérítést végző protestantizmus között.

A 19. század utolsó harmadáig Kolumbiában a protestantizmus elsősorban a városi középosztály körében hódított teret. Az ide tartozók száma azonban nem volt nagy, és a csatlakozásra főként az ösztönözte őket, hogy külföldi körökkel léphettek kapcsolatba, vagyis elsősorban a politikai mobilitás. A szélesebb társadalmi rétegek nem kerültek közel hozzá.

1870-ben néhány amerikai presbiteriánus misszionárius kezdte meg munkáját a karibi térségi kikötő- és kereskedővárosban, Barranquillában. Ennek a tevékenységnek az eredményeként 1889-ben (lányoknak) és 1890-ben (fiúknak) létrehozták a Colegio Americano-t (Amerikai Iskola) Barranquillában. Az Amerikai Iskola célja az volt, hogy magas szintű világi oktatást, valamint protestáns szellemű nevelést nyújtson hallgatóinak (kb. a 6-tól 18 éves korig tartó korosztálynak).¹⁴ Az iskola törekedett arra, hogy önfenntartó legyen, azaz a befizetett tandíjak adják bevételeinek nagy részét. Diákjai között városi és vidéki szegény családok gyermekei is tanulhattak ösztöndíjas támogatással. A középiskolák és alsó fokú iskolák rendszere segítette, hogy a presbiteriánus helyi közösségekkel kapcsolatot tartson az egyház vezetése. A Colegio Americano magas szintű képzését elvégzett hallgatók közül

¹² Kontinenseken átívelő jelenségről van szó az intranzigens katolikus egyház kapcsán. A korabeli Spanyolországban, Kolumbiában, de még Magyarországon is olvasható volt – szinte egy időben – a konzervatív katalán Sardá y Salvany 1883-ban megjelent és Európában több nyelvre lefordított *A liberalizmus bűn* című műve. Az 1888-as februári és márciusi *Magyar Szionban* jelentek meg részletek belőle. Lásd ehhez: SEMSEY Viktória spanyol nyelvű cikkét: „Pensadores españoles en la lucha entre Iglesia y Estado en Hungría (1853–1895)”. *Hispania Nova*, No. 14, 2016. 353–367. e-revistas.uc3m.es/index.php/HISPNOV/article/view/2980. Továbbá érintőlegesen: SEMSEY Viktória: „A spanyol integralista és »mesztic« katolikusok közötti vitáról, 1884–1887”. *Acta Scientiarum Socialium*, 36. szám, 2012. 55–62.

¹³ Pablo MORENO PALACIOS: *Por momentos hacia atrás... por momentos hacia adelante. Una historia del protestantismo en Colombia, 1825–1945*, Cali, Bonaventuriana, 2010, 72.

¹⁴ Javier Augusto RODRIGUEZ: „Primeros intentos de establecimiento del protestantismo en Colombia”. In Bidegain: i. m. 309.

többen komoly beosztást is betölthettek az államigazgatásban, ahonnan segíteni tudtak a protestánsoknak. Medellínben 1889-ben, Cali városában 1912-ben nyílt meg iskolájuk.

Az 1880-as és 1890-es évektől, XIII. Leó pápa *Inmortale Dei* és *Rerum Novarum* kezdetű enciklikáját követően a katolikus egyház erős intoleranciát tanúsított a protestantizmussal szemben Kolumbiában, főként vidéken. Ez sok esetben arra ösztönözte a protestánsokat, hogy a radikális liberalizmus felé forduljanak. Erőt merítettek a pozitív példaként kezelt USA-ból, ahol az állam minden egyházat tolerált. Az 1886-os konzervatív alkotmány (amely 1930-ig volt érvényben) és az 1887-es Rómával kötött konkordátum után, a 20. század elején a katolikus egyház úgy jelent meg, mint a nemzeti politika rektora, legfőbb vezetője. A helyhatóságokban a katolikus pap és a polgármester döntő befolyásra tettek szert. Sok protestáns egyház és felekezet keresett támaszt ekkor a szabadkőművesekkel, liberálisokkal vagy más baloldali erőkkel való összefogásban.

20. század

A 20. század első felében a kolumbiai protestantizmus megkezdte hódító útját vidéken, bár fő központjai továbbra is a városok maradtak. 1908–1930 között térhódítása újabb hullámát látjuk. A presbiteriánus egyház, a baptista egyház, az Evangélikus Missziós Unió, a Skandináv Szövetség (*Alianza Escandinava*), az Episzkopális Egyház, az *Alianza Cristiana y Misionera* és a Cumberlandi Presbiteriánus Egyház, valamint az adventisták is egyházakat alapítottak vidéken.

1931–1940 között, a *liberális köztársaság* idején, a protestantizmus stabilizálódni kezdett Kolumbiában, főként Alfonso López Pumarejo elnök első kormányzása (1934–1938) alatt, amikor a liberális politika vette át az irányítást a régiós helyi hatalmak felett is. Javultak a protestantizmus lehetőségei, egyházak, misszionáriusok és protestáns iskolák sokasága jelent meg az országban.

A harmincas évek alatt nyitották meg kapuikat Kolumbiában a *Cruzada Mundial de Evangelización*, *Las Asambleas de Dios*, *Hermanos Unidos*, *Misión Indígena de Sur América*, *Misión Evangélica Luterana*, *Pentecostales Independientes* és mások. Annak, hogy a protestantizmus megszilárdult és továbbterjedt az ország délnyugati része felé, többféle magyarázata van: Olaya Herrera, Alfonso López Pumarejo és Eduardo Santos kormányzatai alatt a liberalizmus új megközelítést kapott. Egyes községekben a liberálisok és protestánsok között erősödött az együttműködés, amivel több helyen kivívták a katolikus egyház ellenszenvét.

A század egyik nagy vihart kavarázó politikai vitája zajlott a kolumbiai társadalomban az 1936-os alkotmányos reformtervezet kapcsán, amely ki akarta hagyni az alkotmány preambulumból Isten említését, és a katolikus vallást nem államvallásként definiálta: a hatalom nem Istentől, hanem a néptől ered – érvelt az egyik oldal. Az alkotmányos reformok lerombolnák a kolumbiai politikai rendszer hitelt

és értékekkel kapcsolatos világát – szólt az ellenvélemény. Voltak, akik az egyház társadalmi szerepvállalásának hiánya miatt nem támogatták a javaslatokat. Végül a földreform, a pénzügyi reform és a munkakörülmények javítására vonatkozó törvények nem kerültek be az új alkotmányba. López Pumarejo második, liberálisabb kormánya (1942–1946) alatt azonban sikerült törvénybe iktatni a szabad vallásgyakorlás gondolatát. (Pablo Moreno Palacios szerint már a húszas években, egyes konzervatív kormányok idején tapasztalható volt a vallásos tolerancia megjelenése.¹⁵)

A harmincas évektől tehát kiújult az egyház és állam közötti ellentét. Mivel az alsó fokú oktatás kiterjesztését teljes mértékben a helyhatóságoknak kellett megoldani, és azok nehezen birkóztak meg a feladattal, a protestánsoknak sikerült olcsó iskolákat szervezni, olcsó infrastruktúrával, ami növelte népszerűségüket. Szemmel láthatóan verseny zajlott egyház és állam között az oktatás kérdésének megoldásában és ellenőrzésében. Nőtt az országban a protestáns iskolák száma, egyre több városban épültek templomaik. A hívek társadalmi összetétele rendkívül sokféle volt, ám ekkor már főként alacsonyabb társadalmi rétegekből érkeztek. A közoktatás tárgyi és személyi feltételei ugyanakkor továbbra is nagyon kezdetlegesek voltak, a fizetések alacsonyak, a tanítók felkészültsége rossz. Vagyis nem annyira a liberális kormányzatok közvetlen szándéka és eszközei segítették a protestánsok térhódítását, hanem a körülmények alakulása. Medófilo Medina¹⁶ kolumbiai történész szerint az 1930-as elnökválasztási küzdelem a katolikus egyház politizáló magatartását és megosztottságát mutatta. Ennek egyik jele az volt, hogy két – egymás ellen induló – konzervatív elnökjelölt mögé is beálltak.

A kolumbiai protestantizmus ökumenikus szellemű áramlatai a missziós nemzetközi konferenciákon már a 20. század elején megjelentek: Panamában 1916-ban, Montevideóban 1925-ben és Havannában 1928-ban. A konzervatívabb áramlat azonban továbbra is domináns maradt.

A harmincas években került előtérbe a kolumbiai protestantizmusban a nők szerepe, akiknek ekkor még nem volt választójoguk, politikai jogaik, és nem gyakorolhattak közfunkciókat, ugyanakkor jelen voltak a munkapiacra, az óvodákban és a szociális munka területén. A női misszionáriusok főként az oktatásban vettek részt, leginkább azok, akik nem kötöttek házasságot.

A kolumbiai protestantizmus terjedésének bemutatásakor fontos arról a sajátos tényezőről is szólni, hogy hogyan alakult a kolumbiai őslakosság viszonya a protestantizmushoz. Az 1930-as években ez a kapcsolat elenyésző volt. Főként kolumbiai származású misszionáriusok dolgoztak az őslakosok között, néhány külföldit kivéve. Ilyen volt például Teodoro Johnston.¹⁷ A katolikus vallásnak ekkor még döntő

¹⁵ MORENO PALACIOS (2010): 83–85.

¹⁶ Medófilo MEDINA: „Obispos, curas y elecciones 1929–1930”. *Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura*, No. 18–19, 1991. 185–204. revistas.unal.edu.co/index.php/achsc/article/view/35910

¹⁷ A külföldi misszionáriusok tevékenységéről lásd: David W. HAMBLIN „Foreign Missionaries as Tem-

szerepe volt az őslakosság körében is. Azok az őslakosok, akik mégis protestánsok lettek, elsősorban azért váltak azzá, mert a piacgazdaságban való részvételük ösztönözte őket erre.

A negyvenes években a protestantizmus tovább folytatta terjeszkedését Kolumbiában, új felekezetek alakultak, új – külföldi és hazai – misszionáriusok kezdték meg munkájukat, sok helyen katolikus intoleranciával kísérve. A hazai misszionáriusok többnyire az Egyesült Államokban végeztek teológiai szemináriumot vagy teológiai egyetemet, pedagógiát, esetleg valamilyen egészségügyi szakot. Többségük más országokban is tapasztalatot szerzett a hittérítő munkában. Sokan jöttek az USA-ból, de érkeztek Skóciából, Angliából és Kanadából is.

1930 után a Biblia-társaságok újból aktivizálódtak. A 30-as és a 40-es évek között nőtt a teológiai oktatást végző *institutos bíblicos* (teológiát tanító felsőfokú – államilag engedélyezett, de nem akkreditált – intézmények) száma is, ahol a protestáns lelképásztorokat, vezetőket képezték. 1944-ben alapították a Seminario Bíblico-t (Biblia Szeminárium) Medellín városában. Az ötvenes évektől azonban megjelent és terjedt a politikai erőszak, és ezzel párhuzamosan a protestáns egyházak üldözése is kezdetét vette.¹⁸

A Pünkösdi Egyház Kolumbiában

A harmincas évektől – mint korábban említettük – egyre népszerűbbé vált az egész szubkontinensen a pünkösdi irányzat, amely a modern kor megoldatlan kérdéseire próbált választ adni. Kolumbiában 1937-ben alapította Aksel Verner Larsen dán misszionárius az Evangélikus Egyházhoz tartozó Pünkösdi Egyházat.

A felszabadítási teológia a 60-as évek második felétől bontakozott ki a katolikus egyház berkeiben. A protestánsok között, különösen a presbiteriánusok körében szintén népszerű lett a megerősödő társadalmi tiltakozások hatására.¹⁹ A társadalmi igazságosság nézetét valló felszabadítási teológia még szélesebb egyházi alapokra támaszkodott, miután az első nagy, kontinentális méretű katolikus püspöki konferencia lezajlott a kolumbiai Medellín városában 1968-ban.

Az IPUC (Iglesia Pentecostal Unida de Colombia, Kolumbiai Egyesült Pünkösdi Egyház) napjainkban körülbelül 600 ezer regisztrált hívővel rendelkezik és körülbelül egymillió a nem regisztráltak száma. 4200–4400 lelképásztoruk van, és kb.

plate Personalities”. In Uő.: *The Social History of Protestantism in Colombia: 1930–2000*, doktori disszertáció, Amherst, University of Massachusetts, 2003. scholarworks.umass.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2295&context=dissertations_1

¹⁸ David W. HAMBLIN: „Protestantism during the Violence: 1946–1966”. In Uő.: i. m. 196–248.

¹⁹ A témához lásd: Ana María BIDEGAIN: „Bases históricas de la Teología de Liberación y atipicidad de la Iglesia Colombiana”. *Texto y Contexto*, No. 5, 1985. 35–68; Antonio José ECHEVERRY P.: *Teología de la liberación en Colombia: Un problema de continuidades en la tradición evangélica de opción por los pobres*, Cali, Programa Editorial Universidad del Valle, 2007. A társadalmi tiltakozásokhoz lásd: Mauricio ARCHILA NEIRA: *Social Protests in Colombia: A History 1958–1990*, London, Lexington Books, 2019.

3200 kongregációjuk jött létre. Lelképásztoraik csak kolumbiaiak. (Az adatok viszonylagos pontossággal kezelendők.) Mint William Mauricio Beltrán Cely írja, a pünkösdi vallás a protestantizmusból keletkezett, hibrid mozgalom, amely állandó változásban és feldarabolódásban van. Viszont nagy rugalmasságot és nagy adaptációs képességet mutat ahhoz a társadalmi közegehez, amelyben működik.²⁰

A protestantizmus Kolumbiában a kilencvenes évek után ismét aktívabbá vált politikailag, mert az országban felerősödött fegyveres erőszak miatt romlott a közbiztonság. (Elsősorban a FARC = Fuerzas Armadas Revolucionarias és az EP = Ejército del Pueblo, valamint a kormányerők között zajlott rendszeres fegyveres konfliktus.) Az evangélikusok 1987-ben létrehozták a Comisión de Derechos Humanos y Paz (Bizottság az Emberi Jogok és a Béke Érdekében) nevű szervezetet, és nyílt társadalmi vitákban vettek részt azért, hogy lehetővé váljék az országban a tárgyalásos úton való megbékélés. Céljuk az állampolgári együttélés új feltételeit megvitatni, megteremteni. Nyitottak voltak más, nem evangélikus csoportok felé is, amelyek szintén az emberi jogok és a béke érdekében tevékenykedtek. (Például a Foro de Cooperación Ecuénica, Foro por Colombia, Viva la Ciudadanía.) A kolumbiai Presbiteriánus Egyház 2014-es békenyilatkozata a polgárháború lezárásával kapcsolatban angol nyelven olvasható.²¹

Vallásszabadság az 1991-es alkotmányban

A politikai élet demokratizálódása következtében született meg az 1991-es alkotmány, amelynek 19. cikkelye biztosítja a vallásszabadságot, valamint egyházak és felekezetek alapításának szabadságát, amelyet a Belügyminisztérium regisztrációhoz, bizonyos feltételek teljesítéséhez és az erről szóló kétoldalú megállapodás aláírásához köt. Ugyanakkor nem tudja gyakorolni és érvényesíteni jogainak jelentős részét az az egyház vagy felekezet, amely nem köt megállapodást az állammal, ezért nem regisztrálja a Belügyminisztérium Vallásügyi Hivatala. Ilyenek például Kolumbiában a nem katolikus keresztény csoportok, a zsidó közösség vagy az iszlám vallás.²² Jelenleg a kolumbiai Belügyminisztérium Vallásügyi Hivatalának 2016-os nyilvántartása szerint több ezerre tehető a protestáns egyházak és felekezetek száma az országban.²³ Híveik számát tekintve a legnagyobbak a következők: Iglesia Pente-

²⁰ William Mauricio BELTRÁN CELY: *Pentecostales y neopentecostales. Lógicas de mercado y consumo cultural*, Bogotá, Universidad Nacional de Colombia, 2006.

²¹ ipcol.org/noticias/322-ipc-peace-declaration-2014

²² Lásd ehhez a 2018-ban megjelent cikket, amelynek szerzője Laura MUÑOZ, a Kolumbiai Belügyminisztérium Vallásügyi Hivatalának vezetője: asuntosreligiosos.mininterior.gov.co/sala-de-prensa/opinion/25-anos-de-la-libertad-religiosa-y-de-cultos-en-colombia

²³ Megközelítően pontos számukra irányadó lehet egy 2013-as belügyminisztériumi regisztrációra támaszkodó internetes cikk, amely betekintést enged a minisztériumnál regisztrált/engedélyezett protestáns egyházak létszámába. 2012-es hivatalos adat szerint Kolumbiában 3600 protestáns egyház és feleket működött. Lásd: dinero.com/pais/articulo/en-colombia-mas-iglesias-colegios/174266.

costal Unida de Colombia; Misión Carismática Internacional (Bogota); Iglesia de Dios Ministerial de Jesucristo Internacional; Iglesia de Dios Ministerial; Misión Paz Para Las Naciones (Cali); Casa Sobre La Roca; Manantial de Vida Eterna (Bogota); Ríos de Vida (Cartagena); Centro Mundial de Avivamiento (Bogota); Movimiento Misionero Mundial; Centro Misionero Bethesda (Bogota); Iglesia Cruzada Cristiana; Iglesia Filadelfia de Puente Largo (Bogota); Centro Cristiano Internacional (Cúcuta); Asambleas de Dios; Iglesia El Lugar de Su Presencia (Bogota); Cruzada Estudiantil y Profesional de Colombia; Iglesia Mision Evangelica.

Az 1991-es alkotmány és végrehajtási utasításai szerint az alapított, engedélyezett, regisztrált egyházaknak nem kell jövedelembevallást benyújtaniuk, nem kell forgalmi adót fizetniük, nem kell könyvelésüknél használt könyveiket állami szervnél regisztrálniuk, csak a külföldről érkező adományok után kell 3% adót fizetniük, és elsősorban híveik adakozásából tartják el magukat.

A 20. század végétől napjainkig Kolumbiában nem változott meg a korábbi katolikus dominancia. A lakosságnak körülbelül 80%-a katolikus. Egyes források szerint 10-14% lehet valamilyen protestáns vallás, felekezet, társaság stb. tagja. A protestánsok számát tekintve valójában nem rendelkezünk hiteles statisztikával. A 2018-as országos népszámláláskor a vallásos hovatartozás nem szerepelt a kérdőíveken.

A latin-amerikai protestantizmus a századfordulón

1990-ben több ezer protestáns jellegű egyház, felekezet, misszió és vallásos mozgalom volt Latin-Amerikában.²⁴ Ezek nyilvánosság előtti felvonultatására, bizonyos értelemben koordinálására törekedett a Buenos Airesben 1949-ben megrendezett, első latin-amerikai evangélikus, illetve protestáns konferencia (Conferencia Evangélica Latinoamericana, CELA I).

A 20. század második felében feltűnő jelenség volt a pünkösdi vallás terjedése az egész kontinensen. Kezdetben körülbelül négy áramlata létezett a latin-amerikai protestantizmusnak, ám kétharmad részük a 20. század végére pünkösdi lett.²⁵

A pünkösdi vallás adott országon belül, hazai kezdeményezésre jött létre, és anyagilag sem függött külföldi mozgalmaktól. Népszerűsége valószínűleg annak köszönhető, hogy a pünkösdi közösségekben biztonságot, reményt, egészségügyi támogatáshoz lehetőséget, munkalehetőséget, érvényesülést, lelki támaszt, bizonyos értelemben „felszabadítást” kapnak a hívők. Különösképpen a marginális rétegek és a lakóhelyüket elhagyók számíthatnak rájuk.

²⁴ MIGUEZ BONINO: „The Protestant Churches”, 583. Bernardo CAMPOS perui lelképásztor és pünkösdi teológus több monográfiában és tanulmányban írt erről, például: *De la Reforma Protestante a la Pentecostalidad de la Iglesia*, Quito, CLAI, 1997; *Pentecostalismo y Chamanismo*, Lima, IPER, 1999. A témával foglalkozó jelentős munka továbbá: Edward L. CLEARY – Hannah W. STEWART-GAMBINO (eds.): *Power, Politics and Pentecostals in Latin America*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1997.

²⁵ MIGUEZ BONINO: „The Protestant Churches”, 591.

A katolikus egyházban a hatvanas években történtek azok a legfontosabb események – az 1962–65 közötti II. Vatikáni Zsinat és az 1968-as latin-amerikai püspöki konferencia a kolumbiai Medellinben, amely a felszabadítási teológia térhódítását mutatta –, amelyek kontinentális méretekben befolyásolták a protestantizmus alakulását. A felszabadítási teológiára és a szociális kérdésre való protestáns reagálással foglalkozik az ismert szerző, Manfred K. Bahmann.²⁶ A protestantizmus nehezen definiálta magát a radikálisan változó katolikus egyházzal szemben, amikor megjelent az alapvetően ökomenikus jellegű felszabadítási teológia a hatvanas években.²⁷

A második latin-amerikai protestáns konferenciát (CELA II) 1961-ben szervezték Peru fővárosában, Limában. Ez időben közel volt a katolikus egyházban megfogalmazódott felszabadítási teológia megjelenéséhez. A protestáns konferencia résztvevői megállapodtak abban, hogy közvetlenül és konkrétan felelősséget kell vállalniuk Latin-Amerika társadalmi, politikai, kulturális és vallásos életének problémáival kapcsolatban. Mindez befolyásolta, hogy megalakult az új protestáns szervezet, az UNELAM (Unidad Evangélica Latinoamericana). A hetvenes évekre az UNELAM azonban gyakorlatilag felbomlott, mert nem tudta megoldani a véleménykülönbségeket a szervezeten belül. Megszűnése azonban nem jelentette azt, hogy nincs szükség olyan nemzetközi fórumra, amelyen a protestánsok a közös problémákat megvitatják.

A hatvanas-hetvenes évektől Latin-Amerika sok országában természetes volt, hogy a protestáns egyház és egyházi vezetők aktívan részt vettek az emberi jogok védelmében, kifejezve tiltakozásukat a sok helyen előforduló brutális elnyomással szemben. Rámutattak a mélyszegénységre mint a kormányok gazdaságpolitikájának következményére. A szegényekkel közvetlen kapcsolatban álló, értük dolgozó pünkösdi egyház világosan látta a nyomorban élők helyzetét. A közép-amerikai „kis” országok (Honduras, Nicaragua, El Salvador) egyházai különösképpen törekedtek az ökomenikus szolidaritásra. Az emberi jogokért való küzdelem a nemzetközi együttműködéssel is erősödött. Ekkor jött létre Mexikóban 1978-ban 110 egyház részvételével a Consejo Latinoamericano de Iglesias (CLAI) ökomenikus protestáns nemzetközi szervezet, melynek 1988-as brazíliai gyűlésén 115 protestáns felekezet vett részt. A CLAI-val a protestáns egyházak kontinentális szinten vannak jelen a társadalmi-politikai problémák megoldásában. Az 1980–1990-es évektől a vezető protestáns egyházi személyiségek aktívan részt vettek a politikai életben sok országban, így Kolumbiában is. 2016-ban a korábban említett szélsőséges fegyveres gerilla csapatokkal (FARC és EP) történő, a kormányok kezdeményezte békekötés ügyében jelentős segítséget nyújtottak a tárgyalások során.

A nyolcvanas évtizedben egyes latin-amerikai evangélikus vezetők és néhány szervezetük az USA újkonzervatív evangélikus irányzatának a befolyása alá kerültek. Ez történt Közép-Amerikában és Mexikóban is. Ismét felmerült a vita a protes-

²⁶ Manfred K. BAHMANN: *A Preference for the Poor: Latin American Liberation Theology from a Protestant Perspective*, Lanham, University Press of America, 2005.

²⁷ MIGUEZ BONINO: „The Protestant Churches”, 593.

tantizmus, a kapitalizmus és az USA gazdasági és politikai imperializmusa, az USA-nak a latin-amerikai protestantizmusra gyakorolt hatása, manipulálása kapcsán, de már egy neoliberális kontextusban. Vita folyt arról, hogy az USA politikája és a protestáns, illetve evangélikus missziók közötti kapcsolat hogyan segíti a protestantizmus terjedését Latin-Amerikában. A pünkösdi mozgalmat sokan az USA újfajta imperializmusának tartották.

A latin-amerikai protestantizmus kutatásával kapcsolatban még sok terület ismeretlen, de az biztosnak látszik, hogy Latin-Amerikában a protestantizmus 1930 óta a vallásos élet szerves részévé vált. A protestánsok számának növekedése az utóbbi két évtizedben lelassult a kontinensen, pedig sokan úgy látják, hogy ökumenikus együttműködésre való hajlamuk miatt a protestánsok lehetőségei jók a társadalomban. Nagy figyelmet szentelnek az oktatásnak és a hitoktatásnak, a társadalmi és szociális kérdéseknek. Olyan teológiai intézményeik vannak (például a kolumbiai Cali vagy Barranquilla városában), amelyeknek több képzési területét az állam is elismeri. Többen vélekednek úgy, hogy a jövőben lassan eltűnik a protestáns elnevezés, helyét átveszi az evangélikus, míg mások úgy látják, hogy a történelmi protestantizmus megújítja magát a pünkösdi és újpünkösdi valláson keresztül.

Érdekes jelenség a 20. század utolsó két évtizedében, hogy a politikai élet modernizálódása (a demokrácia igénylése), a társadalmi fejlődés (urbanizáció és a középosztályok emelkedése), a gazdasági fejlődés (globalizálódás) nem hozta magával Latin-Amerikában a szekularizáció erősödését. Latin-Amerika lakosságának nagyobb része katolikus, egyik kisebbsége protestáns, és természetesen léteznek más vallások is. 2014-ben kb. 70% volt katolikus és körülbelül 10–15% protestáns. Az evangélikus illetve protestáns vallásokat a sokféleség és heterogenitás, az adaptációs képesség és a flexibilitás jellemzi. (Napjaink tendenciáit foglalja össze egy 2014-es és 2017-es internetes cikk.)²⁸ Ám túlzottan nagy számuk arra is utalhat, hogy egyfajta kiútkeresésnek, szinte „alapítási láznak” lehetünk tanúi.²⁹

Ana María Bidegain „Religious recomposition in global societies: The role of the Catholic Church in the Argentine and Colombian crises” (A vallások újjáalakulása a globális társadalmakban. A katolikus egyház szerepe napjaink válságban lévő Argentínájában és Kolumbiájában) című munkájában nagy ívű következtetést von le a témával kapcsolatban: a katolikus egyház univerzális jellegű, és a globalizálódás jelenségeinek felerősödésekor, a társadalmi válságok pillanataiban az egyház aktív

politikai szerepet vállalhat, megelőzve akár a nemzetállamokat, amelyek sok esetben gyengék Latin-Amerikában.³⁰

A protestantizmus sokfélesége Kolumbiában – hasonlóan más latin-amerikai országhoz – elsősorban azzal magyarázható, hogy a reformáció nem volt társadalomszervező erő a térségben a 16. században, ezáltal sokáig, a 19. századi függetlenség kivívásáig nem volt jelentős kapcsolata a társadalommal. Történelmi találkozása a sajátos latin-amerikai kultúrával abban a 19. században zajlott, amelyben terjedéséhez a társadalmi, politikai, gazdasági kereteket a köztársasági eszmék, a szabadságjogok kiterjesztése és a modern piacgazdaság törvényeinek érvényesülése adták. A 19. században, amikor külföldi hatásra terjedésnek indult, a szabadságjogok – közöttük a vallásszabadság – követelésében is fontossá vált. A 19. századi, polgárháborúkkal terhelt Kolumbiában a protestáns egyházak és felekezetek – valamint a hívők – száma fokozatosan nőtt, mert állást kellett foglalniuk bizonyos politikai kérdésekben. Ezáltal alternatívát próbáltak kínálni, nyitottabbak és befogadóbbak lettek, mint a katolikus egyház. Részt vettek az oktatás fejlesztésében olcsóbb iskolák működtetésével, és a sajátos latin-amerikai közegben a 19–20. századra a szociális kérdés nyomasztó terhei megoldások keresésére sarkallták őket. A protestantizmus sokféle társadalmi réteghez való kötődése ösztönözte a különféle protestáns egyházak és felekezetek létrehozását. Ugyanakkor az éppen ebből fakadó sokféleség, másrészt a fenntartásukhoz szükséges anyagi háttér előteremtése is okozhatja, hogy az alapítás és a megszűnés állandó mozgásában találjuk őket, ami időnként megkérdőjelezheti néhányuk hitelességét.

Rezümé

A tanulmány a protestantizmus kolumbiai történetét foglalja össze röviden, kiegészítve a témát a latin-amerikai térségre jellemző legfontosabb protestáns tendenciákról szóló fejezettel. Az első protestáns egyházak a 19. század első felében jöttek létre Kolumbiában, a külföldi misszionáriusok és Biblia-társaságok ösztönzésére. A protestantizmus – részben sokfélesége, másrészt a vallásszabadság hiánya miatt – nem válik olyan társadalomszervező erővé, mint a katolikus vallás, amely évszázadokon át szervesen összefonódik az állammal. Ugyanakkor a 19. századi kolumbiai liberális pártok – pártharcai okán is – többször támogatták működését. Szerepe volt a szabadságjogok kiteljesítésének megvalósításában, az oktatás bővítésében, a szociális problémák enyhítésében, rugalmassága, nyitottsága pedig segítette, hogy egyre nagyobb teret nyerjen a 20. században. Napjaink Kolumbiájában az 1991-es alkotmány hozott döntő változást a protestantizmus történetében azzal, hogy biztosította számára a vallásszabadságot.

²⁸ Jorge CACHINERO: „Cambio religioso en América Latina, presente, pasado, porvenir”. *IDEAS LLYC*, 2014. szeptember 25. ideas.llorenteycuencia.com/2014/09/porvenir-del-movimiento-evangelico-en-america-latina/; Renée de la TORRE: „Horizontes del cambio religioso en América Latina”. *El Universal*, 2017. szeptember 6., eluniversal.com.mx/colaboracion/renee-de-la-torre/nacion/horizontes-del-cambio-religioso-en-america-latina.

²⁹ Ehhez lásd az „En Colombia hay más iglesias que colegios” (azaz Kolumbiában több egyház van, mint iskola) című cikket: *Semana*, 2013. április 24. dinero.com/pais/articulo/en-colombia-mas-iglesias-colegios/174266.

³⁰ Ana María BIDEGAIN: „Religious Recomposition in Global Societies: The Role of the Catholic Church in the Argentine and Colombian Crises”. *Working Papers Series*, Miami, LACC – FIU, 2002.

Kulcsszavak

protestantizmus, Kolumbia, missziók, Biblia-társaság, sokféleség, Pünkösdi Egyház, 1991-es kolumbiai alkotmány

Abstract

Colombian Protestantism

This study briefly summarizes the story of Colombian Protestantism. It adds a chapter about the most important Protestant tendencies in the Latin American region. The Protestant churches began their activities in the first half of the nineteenth century in Colombia due to the encouragement of foreign missionaries and Bible Societies. Protestantism—partly because of its diversity and partly due to lack of religious freedom—has not become a social organizing force like Catholicism, which has been an integral part of the state for centuries. At the same time, in the nineteenth century, the liberal parties of Colombia, despite their infighting, repeatedly supported the activities of protestant churches. Because of its relationship with the different strata of society, it played a role in the realization of the rights of freedom, the expansion of education and solving social matters. Its flexibility and openness helped to gain more space in the twentieth century. In modern-day Colombia, the Constitution of 1991 made a decisive change by guaranteeing religious freedom.

Keywords

Protestantism, Colombia, missionaries, Bible societies, diversity, Pentecostal Church, Constitution of 1991 in Colombia

SZILÁGYI ÁGNES JUDIT

Testvéri közöny és testvéri sóvárgás – a brazil–portugál viszony egyes kérdései az 1890-es évtizedben

A brazil Régi Köztársaság (1889–1930) erősen nacionalista, önálló identitást kereső korszakában sajátos problémát jelentett a Portugáliához fűződő viszony újraértelmezése. Politikusok és értelmiségiek (a két kategória gyakran egybeesett) véleménye ebben a kérdésben széles skálán mozgott a *luzofóbia* és a *luzofília* között. Az előbbi leginkább Prudente de Moraes (1894–1908), Hermes da Fonseca (1910–1914) és Epiácio Pessoa (1919–1922) elnöksége idején erősödött fel. Ugyanakkor mindig akadtak meghatározó személyiségek – akár az államigazgatás kulcspozícióiban, mint pl. Manuel de Oliveira Lima¹ –, akik a legszélsőségesebben nacionalista időszakokban is fenntartották személyes szimpátiájukat Portugália iránt, és hívei maradtak a luzo–brazil közeledés gondolatának, politikájának, bár hatásuk az államközi kapcsolatok alakulására végül kevésbé volt érezhető. Brazil részről ezt az időszakot leginkább egyfajta szeretetteljes közöny jellemezte az egykori anyaország irányában.

Portugália az elgyengült monarchia utolsó éveiben, majd az 1910-ben kikiáltott köztársaság idején is egyik legfontosabb nemzetközi partnerének tekintette Braziliát. Posztkoloniális értelmisége identitásába viszonylag harmonikusan, mint a nemzet saját történelmi művét illesztette bele a dél-amerikai köztársaságot, és a luzo–brazil politika portugál hívei szeretetteljes paternalizmussal tekintettek rá. A portugál fél több kérdésben lépett fel kezdeményezőként az államközi kapcsolatokban. Igyekezett – gyakran a történelmi múltra hivatkozva – előnyökre szert tenni Braziliában, vágyott a kölcsönös jobb megismerésre, a kulturális értékek cseréjére és folyamatos testvéri sóvárgást érzett egykori gyarmata iránt. Persze nem kizárólag érzelmi alapon, hanem jól felfogott anyagi érdeki szerint is. Ám e kezdeményezések rendre elbuktak a dél-amerikai partner részéről tanúsított valódi érdeklődés hiányában, vagy egyszerűen csak a kontinensnyi ország nehezen mozduló adminisztrációjának, belpolitikai viharainak útvesztőjében, vagy mert a brazilok arra vágytak, amire Silvio Romero: „Irodalmi függetlenség, tudományos függetlenség, politikai függetlenség, íme ez életem álma! Ez a három a jövőnk záloga!”² Egyes politikai döntések nyomán pedig egyenesen konfliktusok alakultak ki Rio de Janeiro és Lisszabon között a *Belle Époque*, a boldog békeévek korszakában.

¹ A brazil kultúrdiplomácia jeles alakjáról magyarul ld. SZILÁGYI ÁGNES JUDIT: „Manuel de Oliveira Lima 1912. októberi stanfordi előadásai elé”. *Publicationes Universitatis Miskolcimensis Sectio Philosophica*, XXII, 2018/2, 7–10. Uo. két előadásának fordítása is olvasható, 11–36, 37–63.

² Silvio Romero (1854–1914) brazil író, politikai gondolkodó szavait idézi João de BARROS: *A energia brasileira*, Porto, Chardon, 1913, 47.